

12. Програма курсу "Історія української літературної мови" для студентів Інституту філології / Упорядн. Шевченко Л.І., Ніка О.І. – К.: Київський університет, 2003. – 28 с.

13. Русанівський В.М. Історія української літературної мови : підр. для студ. гум. спец. / В.М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2001; 2-е доп. вид. – К., 2002. – 392 с.

14. Толстой Н.И. История и структура славянских литературных языков / Н.И. Толстой. – М. : Наука, 1988. – 239 с.

15. Чапленко В. Українська літературна мова. Її виникнення і розвиток (XVII ст. – 1917 р.) / Чапленко Василь. – Нью-Йорк, 1955.

16. Шевченко Л.І. Тисячолітня історія літературного поступу української мови : Рецензія на підручник В.М. Русанівського "Історія української літературної мови". – К. : АртЕк, 2001; 2-е доп. видання. – К., 2002. – 392 с. / Шевченко Л.І., Ніка О.І. // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика : зб. наук. пр. – К., 2004. – Вип. IX. – С. 99–102.

Д.В. Дергач, к. філол. н.

МАС-МЕДІЙНИЙ ОНІМ У СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу мас-медійного оніма, його функцій із точки зору сучасних аспектів розвитку української літературної мови. Автором розглядаються питання символізації постаті Івана Франка в стилі масової інформації. Визначаються мовні моделі переходу оніма "Іван Франко" та пов'язаних із ним понять до категорії символізованих.

Ключові слова: онім, літературна мова, український медійний простір, неосемантизація.

The article is devoted to the analysis of mass-media proper name, its functions through the modern aspects of Ukrainian literary language's evolution. The author investigates Ivan Franko's symbolization in Ukrainian mass-media texts This

process is confirmed by the models of the proper name's "Ivan Franko" semantical transformation.

Key words: proper name, literary language, Ukrainian mass-media space, neosemantization.

В статъе анализируется масс-медийный оним, его функции с точки зрения современных аспектов развития украинского литературного языка. Автор рассматривает вопросы символизации Ивана Франко в стиле массовой информации, определяет языковые модели перехода онима "Иван Франко" и связанных с ним понятий в категорию символизированных.

Ключевые слова: оним, литературный язык, украинское медийное пространство, неосемантизация.

Розвиток літературної мови є важливим і показовим явищем еволюції нації. Безумовно, такий процес спирається на багато факторів, як екстра-, так і інтралінгвальних, що визначають вектор і перспективи будь-яких змін. Одним із ключових критеріїв динаміки мови, на наш погляд, є час, а точніше – традиція або її трансформація в аспекті актуалізації реалій модерного світу, вербалізованих у мовних одиницях. І це з упевненістю можна сприймати як об'єктивно перспективну тенденцію, адже, на слушне переконання Д. Ліхачова, "минуле входить у теперішнє, а майбутнє передбачається теперішнім, пов'язаним із минулим" [1, с. 64-65].

Як відомо, українська літературна мова має багатовікову історію, в ході якої, зважаючи на культурно-історичні та суспільно-політичні домінанти, вона набувала різних статусів – від малоруського наріччя до розвиненої національної мови. Специфіка поступальних змін у сприйнятті української мови пов'язується, зрозуміло, з персоналіями, які своїми ідеями, своєю творчістю, діяльністю постійно доводили її індивідуальний, автономний характер, здатність охоплювати всі життєві сфери та реалізувати комунікативні ситуації в

національному просторі. Це, в першу чергу, І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Куліш, М. Коцюбинський, Л. Українка, В. Стефаник та ін. Серед такої когорти символічних для України постатей не можна не назвати й І. Франка, з ювілеєм якого (155 років від дня народження) будуть пов'язані урочистості на найвищому державному рівні у серпні 2011 року.

Із цього приводу логічною й концептуально виваженою видається позиція видатного українського мовознавця, академіка НАН України В. Русанівського, який пов'язував із постаттю І. Франка особливий період у розвитку української літературної мови, ознаменований розширенням її функціональний меж, чому й був присвячений цілий розділ у відомій і авторитетній у філологічному світі праці "Історія української літературної мови" [2].

Широке визнання І. Франка, його ролі в еволюції, в першу чергу, усвідомлення українців як самодостатньої нації, а їх мови як функціонально стратифікованого суспільного явища підтверджується присутністю, прямою чи опосередкованою, оніма "Іван Франко" в багатьох сферах модерної епохи. Зокрема, в текстах наукового та художнього стилів використовуються або ж аналізуються ідеї чи образи цього Діяча, багато митців присвячують йому авторські тексти.

Особливим у такому випадку є поле масової інформації, в якому, зважаючи на його природу, пов'язану з інформативно-маніпулятивним відтворенням дійсності, в більшості випадків реалізуються не тільки інформаційна або номінативна, але й емоційно-експресивна функції мови. Що ж стосується оніма "Іван Франко" в широкому значенні, то в такому разі доводиться говорити і про певні елементи когніції, адже, з одного боку впливаючи, з іншого, – вербалізуючи масову свідомість, мова фіксує та відтворює концептуалізовану інформацію про український простір. А це, безумовно, впливає на функціональний потенціал відповідних мовних одиниць.

Розвиваючи в сучасному мовознавстві актуальну функціонально-стилістичну епістему, видається доцільним

дослідити окреслену проблематику з точки зору специфіки трансформації онімної семантики, реалізованої в структурі різних, у першу чергу лексико-стилістичних і словотвірних, мовних одиниць. Результатом названого процесу семантичної еволюції, або неосемантизації, особливо у сфері ЗМІ й з урахуванням критерія частотності, в багатьох випадках є закріплення конкретного оніма чи його відповідників у мовній свідомості – індивідуальній, ширше – колективній.

Об'єктом такого аналізу, на наш погляд, мають бути власні назви особи, події чи явища, які, виконуючи об'єднавчо-національну функцію, характеризуються беззаперечною підтримкою суспільства. Саме тому ми вирішили проаналізувати процес символізації постаті Івана Франка в мовно-культурній свідомості українського народу.

Як показали мовознавчі спостереження, найбільше з точки зору символізації оніма "Іван Франко" у сучасних українських масмедійних текстах представлені мовні ресурси граматичного (словотвірного) та лексико-семантичного рівнів української мови.

Серед основних способів деривації найпродуктивнішим виявився суфіксальний спосіб, у межах якого можна виділити такі найчастотніші форманти:

-ств-: *Франкове каменярство* — явище, звичайно, складне й багатогранне [КД, № 31, 23.09.2006]. *Каменярство* — це така суспільна маска Івана Франка, яку він невідь з якої причини начепив на себе [www.bezcenzury.com.ua / ua / archive / 7788 / 7830 / 7831.html]. Пам'ятник на могилі Івана Франка говорить про багатозначність символіки *каменярства* [День, №134, 11.08.2006];

-ськ-, -[ів]ськ-: *Усю творчість Івана Франка пронизує каменярський камертон* [Персонал, № 3, 2007]. *І до сьогодні часто Франковий "молот каменярський" заступає "тонкий різець Петрарки"* [Молодіжне перехрестя, 9.12.2006]. *Непоборний каменярський дух і жага Франкового серця додали йому впевненості* [Обрій, № 34, 24-30.08.2006]. У багатьох

студентських групах нинішні вступні заняття були **Франківськими** читаннями [Січеслав, № 4, 2006];

-іан-: Як показали дослідження, за допомогою цього форманта слова утворюються безпосередньо від прізвища "Франко" і функціонують в медійних текстах у структурі іменниково-прикметникових словосполучень: **вокальна Франкіана, театралізована Франкіана, мистецька Франкіана, фольклорна франкіана**. "Є така країна — **Франкіана...**" Тепло подякували учасникам літературно-мистецького концерту **"Моя Франкіана"**. [Галичина, 12.06.2008]. **Франкіана** стала ще однією сторінкою у святкуванні визначної дати [ЛГ, № 155, 28.08.2006]. **Франкіана** в мені пульсує й на рівні рацію, й на рівні емоцій [ЛГ, № 153, 23.08.2006]. **Франкіана** бурлить і вирує у багатьох мисливих душах [ЛГ, № 129, 20.07.2006]. Ювілейна **Франкіана** **Сергія Єфремова** [День, № 134, 11.08.2006]. Особливу увагу привертає графічна частина виставки — **"ілюстрована франкіана"** [ЗІК, 22.08.2006]. Ювілейна форумна відзнака **"Книжкова франкіана (до 150-ліття Івана Франка)"** виглядає без **"либідівської"** новинки нелегітимною [День, № 160, 22.09.2006].

Постійне залучення різного роду формантів суфіксального способу в процеси символізації культурно-інформаційного простору зумовлене, в першу чергу, тенденцією до активного використання цього виду деривації для творення нових слів, що, безумовно, впливає на розширення словникового складу сучасної української літературної мови.

Досить поширеними в мас-медійному полі є також відантропонімні слова-композиції, утворені від прізвища "Франко" за допомогою інтерфікса |о| і відповідного суфікса: Диспропорція у **франкознавчих** студіях на користь філологічних дисциплін справді існує. Це реальний знак єдності, тяглості й спадкоємності **франкознавчих** генерацій [ЛГ, № 211, 17.11.2004]. Поряд із шевченкознавством в Україні виникла окрема галузь знань — **франкознавство** [Вітчизна,

№ 1-2, 2005]. Існує спеціальна галузь у літературознавстві – **франкознавство** [Січеслав, № 4, 2006]. *"Нечемний" франкознавець* Дмитро Павличко познайомив Львів з Франком-політологом [ЗІК, 15.09.2006].

Композитні конструкції, як показали результати досліджень, є менш вживаними у символізаційних процесах медійного простору, на що впливає загальномовна тенденція обмеженого використання цього способу утворення слів.

Частотними за своїм вживанням є прикладкові конструкції, представлені моделлю "іменник+іменник": **Франко-поет. Франко-прозаїк** ввів міську тему в українську літературу, а ця тема в індустріальну добу неминуче тягла за собою модерні засоби вираження, принципово нову естетику. **Франко-науковець. Франко-громадський діяч. Франко-політик. І ще про Франка-політика і Франка-науковця** [Телекритика // <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/view/2008-05-03/38167>]. **Іван Франко-філософ** [Сучасність, № 12, 2002]. **Франко-соціаліст. Франко-націоналіст. Франко-"революціонер"** вельми різко засуджує теракт російських народовольців [День, №49, 16.03.2002]. Це надзвичайно важливе дослідження ще більше відкрило завісу перед **І.Франком-науковцем** [ЛГ, № 155, 28.08.2006]. Ця істина спадає на думку, коли зіставляєш окремі пасажі ранніх статей проф. Злупка 60-х років і його монографії **"Іван Франко-економіст"** [ЛГ, № 211, 17.11.2004]. Незрозумілі слова **"Франко-декадент"** вразили не менш глибоко [КС, № 35, 25.08.2006]. *"Нечемний" франкознавець* Дмитро Павличко познайомив Львів з **Франком-політологом** [ЗІК, 15.09.2006].

Трапляються випадки нагромадження прикладок в одному реченні, які, будучи семантично різноплановими, фактично виконують роль контекстуальних синонімів і розширюють у такий спосіб перелік атрибутивних характеристик особи: Мені хочеться запитати: кого вони найбільш вишановують, приходячи сюди, **Франка-Каменяра, Вічного революціонера, автора "Украденого щастя"** чи збірки **"Зів'яле листя"**,

публіциста, професора словесності, автора "Перехресних стежок" чи... борця? Так, я вже відкрила Франка-трибуна, полум'яного борця, Каменяра, казкаря, цікавого автора оповідань для дітей [КС, № 35, 25.08.2006].

Цей стилістичний прийом, який, за результатами проведених досліджень, є одним із найуживаніших у ході символізації мас-медіа, дозволяє в лаконічній формі, одним-двома словами (здебільшого іменниками), що входять до складу прикладкової конструкції, передати широкий спектр означальних властивостей об'єкта та вказати на його індивідуальні риси.

Таким, що визначає тенденції словоутворення в символізаційних процесах мовно-культурного простору, є також вживання іменникових словосполучень (модель Н.в+Р.в, Р.в+Р.в.), семантика компонентів яких вказує на вираження ознаки особи: *Справжню шану до генія Івана Франка мала б засвідчувати колективна пам'ять* [День, №146, 1.09.2006]. *Геній Франка найповніше розкрив себе у другому жмутку віршів "Зів'ялого листа"* [[http:// lib.misto.kiev.ua/ UKR / TVIR / FRANKO / franko6.txt_with-big-pictures.html](http://lib.misto.kiev.ua/UKR/TVIR/FRANKO/franko6.txt_with-big-pictures.html)]. *Ця пантоміма – то лише черговий мій скромний, сумнівний дар генія Франка* [ЛГ, № 129, 20.07.2006]. *Іван Франко: актуальність і суперечливість генія. "Справжність" І. Франка – в істинності, в обґрунтованості його ідей, його позиції в тогочасному контексті* [УМ, № 149, 17.08.2007].

Лексико-семантичний рівень мови у процесах символізації інформаційного поля представлений здебільшого таким стилістичним явищем, як перифраз. Його основною функцією є заміна власної назви іншим загальновідомим номеном, найменування особи непрямым її означенням, вираженням описовим словесним зворотом. Номінація в даному випадку не обмежується вказівкою лише на одну ознаку, а передбачає виділення цілого ряду ознак, що виступають прикметами означуваного предмета. *Іван Франко згідно з традиційними уявленнями – Великий Каменяр* [КД, № 31, 23.09.2006]. *Група*

переможців вирушила на батьківщину **великого Каменяра** [Хрещатик, 18.07.2006]. Вшанування імені й творчого подвигу **Великого Каменяра, Мойсея українського духу**, було передусім моральною підтримкою, визнанням його заслуг перед українством [День, №134, 11.08.2006]. Цей осередок – Франківські місця – матеріалізоване духовне середовище **Українського Мойсея** [ЛГ, №156, 29.08.2006]. Сучасні апологети ідеї соціальної демократії дуже помиляються, коли на свій щит піднімають праці **"вічного революціонера" Івана Франка** [ПП, № 35, 31.08–7.09.2006]. У цю хвилину мені так хотілося побачити Івана Франка, **нашого Каменяра, Жар-птицю, Вічного революціонера, Титана духу** [КС, № 35, 25.08.2006]. Організатори конференції нібито "не могли вийти на зустріч із широким інтелектуальним загалом, хоч би зі студентами **Франкового навчального закладу**" [ЛГ, № 211, 17.11.2004].

Також були зафіксовані випадки вживання символічної перифрастичної назви для позначення не Івана Франка, а сучасних персоналій: *Козаки призначили Віктора Андрійовича "Мойсеєм українського народу"* [<http://intv-inter.net/news/article/?id=57750084>]. **Український Мойсей - не Ющенко і не Янукович** [Оглядач, 25.05.2007]. Він висловив віру, що Україна обов'язково "воздвигне **свогого Мойсея**". Тим самим він, можливо, хотів ще більше застерегти **майбутнього українського Мойсея**, спонукати його позбутись оцього **"мойсейівсько-українського національного комплексу-синдрому"**. Може, вона (Юлія Тимошенко – Д.Д.) у принципі не може стати поряд з **Мойсеєм**? [День, № 233, 16.12.2005].

Частотність і активне використання цього способу символізації українського мовно-культурно поля зумовлюється, головним чином, загальномовними закономірностями та процесами, які відбуваються в суспільно-політичному житті сучасної України. Перенесення історичних осіб, реалій і явищ на ґрунт сьогодення яскраво демонструє тенденцію до їх актуалізації в сучасний період.

У ході спостережень також були зафіксовані словосполучення, утворені на основі метафоричного порівняння й епітетів: *каменярський камертон, істинно франківський дух, зромоносний Каменяр, каменярський феномен, каменярське слово, каменярський пафос* та ін. Будучи пов'язаними з атрибуцією, виявленням означальних характеристик об'єкта порівняння, такі стилістичні прийоми деякою мірою визначають продуктивність у творчому мисленні, на що промовисто вказує семантична неоднорідність проаналізованих конструкцій, представлених в ілюстративному матеріалі.

Дуже яскравим, на наш погляд, підтвердженням високого рівня символізації постаті Івана Франка в українському інформаційному полі є цитування його творів або трансформації імен персонажів у сучасних медійних текстах, що можна визначити як закріпленість творчості, основних ідей і світоглядних орієнтирів Івана Франка у суспільній мовно-культурній свідомості українців. *Кмітливому Франковому Микиті* доведеться конкурувати із покмонами та вуді-пекерами [День, №146, 1.09.2006]. *Але, зізнаймося собі, ми ще далеко не досягнули велич "духу, що тіло рве до бою"* [Галичина, 12.06.2008]. *Найзавзятіші в перегляді традицій дослідники не зможуть заперечити його дивовижного подвижництва... в невтомному "лупанні скали"* [КД, № 31, 23.09.2006]. *Цікаво..., чи вишановують вони "сина народу, що був запертий в льох"* [КС, № 35, 25.08.2006].

Таким чином, ілюстративний матеріал дав змогу нам визначити функціональні параметри оніма "Іван Франко" в українських мас-медіа і підтвердити думку про символічність цієї постаті для української мови, літератури, історії, науки і народу загалом. На це промовисто вказують лінгвістичні домінанти процесів символізації Івана Франка в сучасних українських медійних текстах. Різного роду трансформації, здебільшого на лексико-семантичному і граматичному рівнях, вказують на тяжіння мови до урізноманітнення вираження, в першу чергу, експресивності й актуальності матеріалу, що в

сукупності реалізує концепцію щодо літературної мови академіка НАН України В.М. Русанівського та визначає вектори її розвитку, а отже, й інтелектуалізації.

1. Лихачев Д.С. Прошлое – будущему. Статьи и очерки. – М. : Наука, 1985.

2. Русанівський В.М. Історія української літературної мови : Підручник. – К. : АртЕк, 2002.

Список умовних скорочень

ЗІК – Західна інформаційна корпорація

КД – Кримський діалог

КС – Кримська світлиця

ЛГ – Львівська газета

ПП – Персонал Плюс

УМ – Україна молода